

KULTURMILJÖANALYS

EKERÖ KYRKOGRÅRD

UPPDRAG: Uppdragsnamn 20U2186

Titel på rapport: Kulturmiljöanalys Ekerö kyrkogård
Status: Slutrapport
Datum: 20-10-07

MEDVERKANDE

Uppdragsgivare: Ekerö Pastorat
Kontaktperson: Henrik Mattsson

Konsult:
Uppdragsansvarig: Cecilia Pantzar
Handläggare: Anne Philipson Jancke
Granskare: Maria Handberg

Bjerking AB

Strandbodgatan 1, Uppsala.
Hornsgatan 174, Stockholm.
www.bjerking.se

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	SAMMANFATTNING	5
2	INLEDNING	6
3	HISTORIK	9
4	KULTURVÄRDEN	14
5	PRESENTATION AV VISION	15
6	KONSEKVENSPANALYS	16
7	REKOMMENDATIONER FÖR FORTSATT PLANERING	18
8	REFERENSER	19

SAMMANFATTNING

Ekerö kyrka har ett långvarigt historiskt samband med intilliggande gårdsmiljön Asknäs herrgård, och uppfördes troligtvis som gårdskyrka på 1100-talet. Kyrkomiljön inramas av det odlingslandskap som historiskt har tillhört Asknäs by och än idag fortfarande till viss del brukas av gården. Kyrkans koppling till det omgivande odlingslandskapet med lång brukskontinuitet har gett kyrkan en framträdande position i dalgången. Placeringen av kyrkan i direkt anslutning till odlingsmarken utgör därav ett bärande kulturvärde i området. Den föreslagna utvidgningen berör i första hand odlingslandskapet och den småskaliga bruksvägen norr om kyrkan.

Den föreslagna placeringen av en ny kyrkogård längs bruksvägen i odlingsmarken innebär en avvikelse från den idag samlade kyrkomiljön. Samtidigt har kyrkogården även historiskt utvidgats när nya behov uppkommit, och kyrkogårdens olika delar präglas av de kyrkogårdsideal som var rådande vid tiden för utvidgningarna.

En eventuell etablering av ny kyrkogård i föreslaget läge på odlingsmarken i dalgången ställer höga krav på utformning och anpassning till odlingslandskapets former och växtlighet, så att området fortfarande kan avläsas som tidigare odlingsmark. Det är av särskild vikt att anläggningen ansluter topografiskt till dalgångens mjuka sluttning och att nya gångstråk utformas grusade och med hänsyn till landskapets och det småskaliga vägnätets förutsättningar. Både gravplatser och eventuella inramningar av området bör utformas låga och på ett sätt som ger den nya kyrkogårdsmiljön genomsiktighet så att den inte uppfattas som en barriär i landskapet på avstånd.

INLEDNING

BAKGRUND

Bjerkning AB har fått i uppdrag av Ekerö pastorat att göra en kulturmiljöanalys för kyrkomiljön Ekerö kyrka.

SYFTE

Syftet med undersökningen är att sätta in miljön i ett historiskt sammanhang och beskriva miljöns karaktär och kulturvärden. Arbetet omfattar även en analys av hur de kulturhistoriska karaktärsdragen kan komma att påverkas av den föreslagna kyrkogårdsutvidgningen samt rekommendationer för hur identifierade kulturvärden kan värnas vid en eventuell exploatering eller förändring.

UTREDNINGSSOMRÅDET

Ekerö kyrka är belägen på Ekerös södra sida i en öppen dalgång som avgränsas av höjdparter. I norr och öster är höjdpartierna skogsbeklädda, och i väster vidtar Ekerö Sommarstad, ett villaområde med ursprung i ett småskaligt fritidshusområde. Kyrkan ligger på en höjd i anslutning till Mälaren i söder, med utblickar över omgivande odlingslandskap. Övrig bebyggelse i dalgången består av Asknäs herrgård i direkt anslutning till kyrkomiljön, och väster om kyrkan klockargården samt ett antal villor belägna invid Mälarstranden.

Den öppna odlingsmarken avskärmas i norr av en grusås, där landsvägen går. Tillfartsvägen till Asknäs herrgård och Ekerö kyrka löper i nordsydlig riktning från landsvägen och är kantad av en äppelträdsallé. Centralt i odlingsmarken finns en ekonomibyggnad som nås från en mindre bruksväg mellan åkrarna. I odlingsmarkens västra del ligger fyra skogsbeklädda åkerholmar. Åkerholmarna är tätt bevuxna med huvudsakligen lövträd och här finns flera äldre träd.

Vy från infarten med äppelträdsallé över det öppna odlingslandskapet där kyrkan höjer sig i fonden.

FÖRUTSÄTTNINGAR

FORMELLA SKYDD OCH UTPEKADE VÄRDEN

Riksintresse för kulturmiljövård

Ekerö kyrka med omgivande odlingslandskap ingår i ett långsträckt område av riksintresse som omfattar stora delar av Ekerö. I fokus för riksintresset står herrgårdslandskapet med lång brukningskontinuitet. Ekerö kyrkomiljö omnämns i uttrycken tillsammans med landsvägen på åsryggen och den unika frukträsallén

Ekerö [AB 24] (Ekerö sn)

Motivering: *Herrgårdslandskap med förhistorisk bruknings- och bosättningskontinuitet som präglas av 1600-talets säteribildningar och med förankring i medeltidens system av kungsgårdar. (Fornlämningsmiljö, Kyrkomiljö, Vägmiljö).*

Uttryck för riksintresset: *Storhögar, bla vid Husby, och järnåldersgravfält i anslutning till avhysta byar. Sju herrgårdar, bla Stafasund och Kersö, vilka är störst och som bäst bevarar sin 1600-talskaraktär. En komplex bebyggelsebild med omfattande ekonomibygnader, arbetarbostäder och torpbebyggelse. Omgivande parker och det av storgodsdriften präglade landskapet med alléer och stora sammanhängande åkermarker. Landsvägen på åsryggen och andra äldre vägsträckningar. Ekerö medeltida kyrka med den unika frukträsallén. Offerkastet "Fantans hög" som uttryck för folkliga föreställningar i det gamla bondesamhället.*

Översiktsplan

Ekerö kommun har i sin översiktsplan definierat fyra värdekärnor inom riksintresset, varav Asknäs är ett. Värdekärnan kring Asknäs baseras på följande:

- *Medeltida stormansgård*
- *Ekerö medeltida kyrka*
- *Unik frukträsallé*
- *Typiska arbetarbostäder*
- *Torpindelning*
- *Parker*

Kommunalt kulturmiljöprogram

Ekerö kommun har i sitt kulturmiljöprogram tagit fram råd och rekommendationer för hur eventuella tillskott ska hanteras i känsliga kulturmiljöer. För det aktuella området ges följande rekommendationer :

Västra Ekerös kulturlandskap respekteras

- Ny bebyggelse bör ej uppföras på jordbruksmark.
- Ny bebyggelse bör uppföras i anslutning till befintlig bebyggelse.
- Utblickar mot kulturlandskapet bör beaktas vid eventuell exploatering.
- Färgsättning av tillkommande bebyggelse bör anpassas efter platsens och omgivningens förutsättningar.
- Hägn och staket bör utformas och placeras medvetet för undvika negativ påverkan på landskapsbilden.

Herrgårdarnas ställning i landskapet respekteras

- Ny bebyggelse bör uppföras så att den inte stör utblickar och inkräktar på herrgårdarnas dominans.
- Topografin i det öppna landskapet bör respekteras.
- Herrgårdsstrukturen i landskapet med ägandeförhållande, torp och gårdssystem.samt övrig tillhörande bebyggelse bör beaktas och respekteras som ett sammanhang.
- Torp och gårdar bör värnas där sammanhanget och samhörigheten med herrgården fortfarande kan utläsas.
- Torpens och gårdarnas skala, färgsättning och gestaltning bör respekteras.
- Herrgårdsparkers karaktärer och vegetation respekteras och vidmakthålls
- Vid ny-, till- och ombyggnad är det viktigt att respektera trädgården och parkens struktur, med tidstypiska växter och arkitektoniska värden.
- Den befintliga vegetationen bör uppmärksammas och traditionella växter bör företrädesvis användas vid nyplantering.

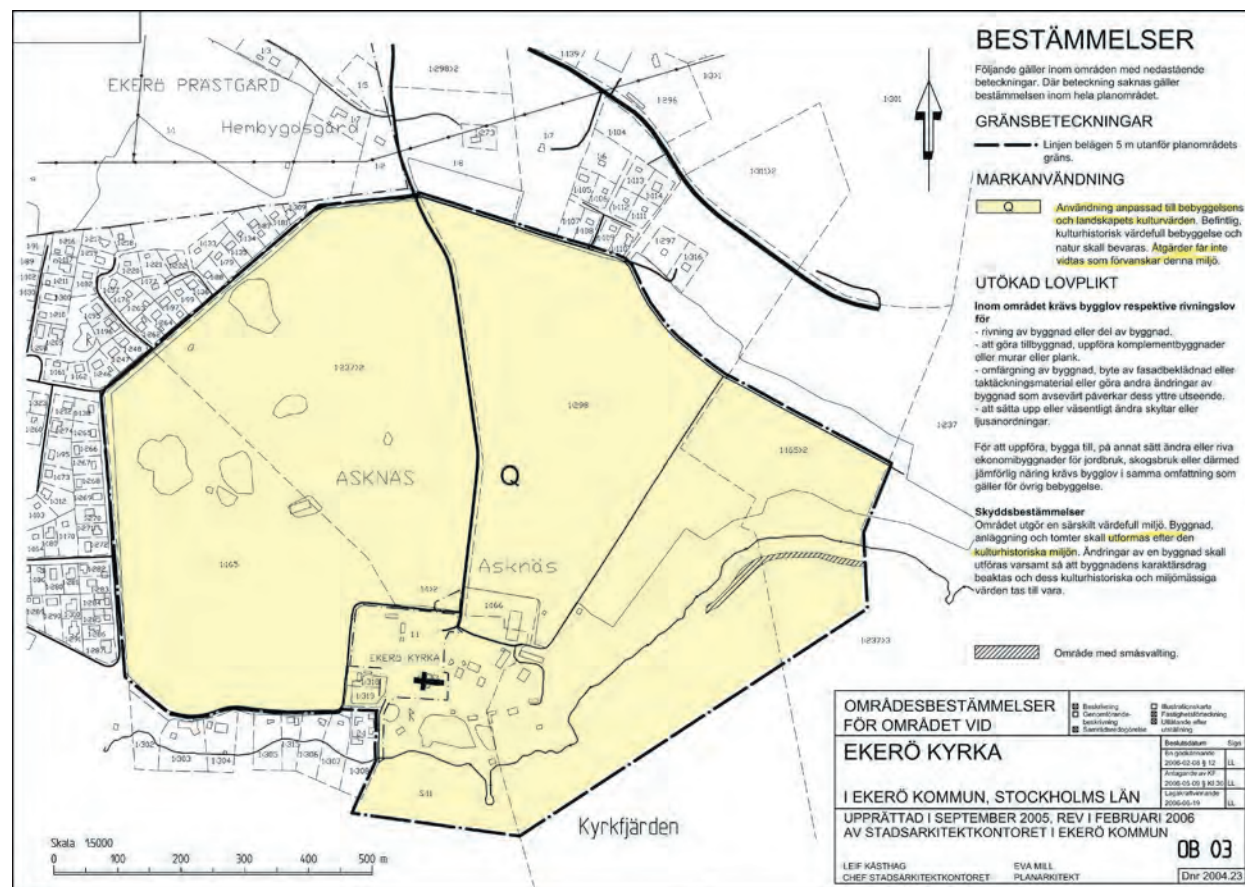
Vy över odlingsmarken och utredningsormådets åkerholmar från Kanans väg i väster.

GÄLLANDE PLANER

Landskapsbildsskydd och områdesbestämmelser

Området kring Ekerö kyrka omfattas av landskapsbildsskydd enligt beslut av Länsstyrelsen 1967-11-29. Syftet är att skydda de visuella upplevelsevärdena i landskapet. Landskapsbildsskyddet ligger till grund för de områdesbestämmelser som utfärdades 2006 för att säkerställa kulturvärdena i landskapet. Området som är belagt med områdesbestämmelser följer i stort samma utbredning som det område som omfattas av landskapsbildsskydd, med undantag av att landskapsbildsskyddet även omfattar en del av skogsområdet i nordöst. Det område som Ekerö kommun i översiktsplanen benämner som värdekärna i riksintresseområdet har samma utbredning som områdesbestämmelserna.

Syftet med områdesbestämmelserna är att ge tillräckligt skydd för att kulturbygden kring kyrkan ska kunna bevaras. Skyddsbestämmelserna anger att området utgör en särskilt värdefull kulturmiljö, och att byggnader, anläggningar och tomter ska utformas efter den kulturhistoriska miljön. Områdesbestämmelserna innebär att området omfattas av utökad lovplikt i samband med förändringar av miljön. Områdesbestämmelserna syftar till att säkerställa de värden som riksintresset är tänkt att skydda och innebär att det krävs ett högt antikvariskt hänsynstagande vid förändring som påtagligt kan påverka landskapsbilden. Textbilagan till områdesbestämmelserna nämner som en förutsättning att större delen av dalgångens bebyggelse är koncentrerad till området kring kyrkan. Lovplikten omfattar inte bara nybyggnad, rivning eller förändring av byggnader, utan även komplementbyggnader, murar, plank eller ljusanordningar och skyltar.

HISTORIK

KYRKAN OCH TRAKTEN

Kyrkan och herrgården är strategiskt placerade i anslutning till viktiga kommunikationsleder över Mälaren. I omgivningen finns platser som har spelat en central roll i Mälardalens tidiga historia och utveckling. Ett stycke längre norrut i farleden ligger Björkö, med den vikingatida staden Birka och Adelsö med den tidigt etablerade kungsgården, anslutande Adelsö kyrka från 1100-talet och det medeltida Alsnö hus som uppfördes på 1270-talet.

Ekerö kyrka har ett långvarigt historiskt samband med intilliggande gårdsmiljön Asknäs herrgård, och uppfördes troligtvis som gårdskyrka på 1100-talet. Det finns även uppgifter om att kyrkan eventuellt föregicks av en träkyrka på samma plats. I anslutning till Ekerö kyrka finns en ännu undersökt hög som tidigare har tolkats som lämningar efter en medeltida kastal. Förekomsten av en sådan lämning skulle stärka bilden av platsens centrala funktion i området. Högen ligger på samma plats som en klockstapel är karterad på 1730 års karta.

KYRKAN OCH ASKNÄS

Den nuvarande herrgården på Asknäs uppfördes på 1880-talet i tidstypiskt dekorativ panelarkitektur med rik snickarglädje. Gårdsmiljön har sitt ursprung i en medeltida stormannagård som troligtvis hade föregångare redan under förhistorisk tid. I skriftliga källor omnämns Asknäs första gången 1350, men den omtalas även i Erikskrönikan i samband med en händelse som ska ha utspelats redan 1206.

I början av 1700-talet bestod byn Asknäs av två gårdar, Östergården och Västergården. Dalgången i norr var en

Ägomätning över Asknäs 1730 som visar herrgårdens bebyggelse invid kyrkan. Kyrkogården har ännu inte utvidgats till körsbärsträdgården i väster. Utredningsområdet är ungefärligt utritat med en vit cirkel. Den öppna marken norr om kyrkan är karterad som åker och ängsmark. Närmast kyrkomiljön ligger åkermark, sedan löper ett stråk av ängsmark (grönt på kartan), varefter åkern tar vid igen i dalgångens nora delar.

Asknäs herrgård med omgivande trädgård och intilliggande ekonomibygnader ligger direkt öster om kyrkogården.

Ekerö kyrka med omgivande kyrkogård från sydväst med den äldsta kyrkogårdsmuren med anro från 1600-talet och anslutande trädkrans från 1830-talet.

I söder med utblick över Mälaren har kyrkogården ännu samma utbredning som på 1700-talet.

del av byns åker- och ängsmark. Närmast gården och kyrkan låg gårdstomterna med klockargården på Västergårdens del med anslutande trädgårdsodlingar och kalvhagar. Söder om kyrkan vid Mälärstranden låg en till kyrkan nära knuten fattigstuga, sockenstuga och smedja. Här fanns även en brygga som troligtvis nyttjades för kyrkobesökare som kom båtvägen. Kyrkogården hade vid tiden en betydligt mindre utbredning och omgärdas av en mur med öppningar både i väster och mot Asknäs bytomt i öster.

Den ljusst gula, slätputsade och långsträckt kyrkan präglas i hög grad av de medeltida utbyggnadsfaserna med tongivande tillägg av 1600-talets korsarmar och 1790-talets högresta tornspira. Den äldsta kyrkan uppfördes traditionsenligt med långhus, smalare kor och eventuellt en absid. Under medeltiden förstörades kyrkan

i två omgångar. Först omkring 1300 med ett längre långhus som gav kyrkan formen av en gotisk salkyrka med tillhörande sakristia och därefter på 1400-talet tillbyggdes det högresta tornet och ett numera rivet vapenhus. Kyrkan fick sin korsformade plan under senare delen av 1600-talet. Bygdens storgodsägare bidrog till att bekosta upprustningen av en brandhärjad kyrkan och satte även sin prägel på exteriören genom två påkostade gravkor för släkterna Gripenstierna och Lindschöld. Den sistnämnda var innehavare av säteriet Stafsund.

I en gränsbestämning från 1870 framgår hur kyrkogården utvidgas i väster, markyta benämnd med 2. Men den tycks inte ha blivit införlivad i kyrkogården förrän under 1900-talet. Rågångsbestämning för Asknäs 1870. Lantmäteriet.

KYRKOGÅRDEN

Kyrkogårdens äldsta del närmast kyrkan omges fortfarande av en mur med samma utbredning som avbildas på 1730-talet. Muren nämns första gången 1637, men är troligtvis bitvis betydligt äldre. Under de följande århundradena justeras gränserna mellan kyrkogårdsmarken, klockaregården och Asknäs by vid ett flertal tillfällen. En gränsbestämning från 1870, visar att mark som tidigare var en del av Asknäs trädgårdar kom att ingå i kyrkogårdsmarken. Den nya marken tycks dock inte ha införlivats i kyrkogårdsmiljön förrän senare. I kartmaterialet framgår att kyrkogården i hög grad var oförändrad fram till 1900-talets förstoringar.

Kyrkogårdsmuren genomgick under åren flera reparationer och omläggningar. De båda ursprungliga ingångarna med stigluckor ersattes på 1830-talet av nya grindförsedda entréer i samma lägen.

I början av 1900-talet fanns äppelträdsallén på plats längs vägen som nu är den huvudsakliga tillfartsvägen till Asknäs gård och Ekerö kyrka. Genom den västra delen av odlingsmarken löper då även en bruksväg mot torpet Berghagen, placerat i gränsen mot skogen. Den ekonomibyggnad som idag är placerad centralt i odlingsmarken hade tillkommit längs den äldre bruksvägen. Åkerholmarna i odlingsmarken var markerade med lövträd, och enstaka barrträd, och var betydligt öppnare än idag.

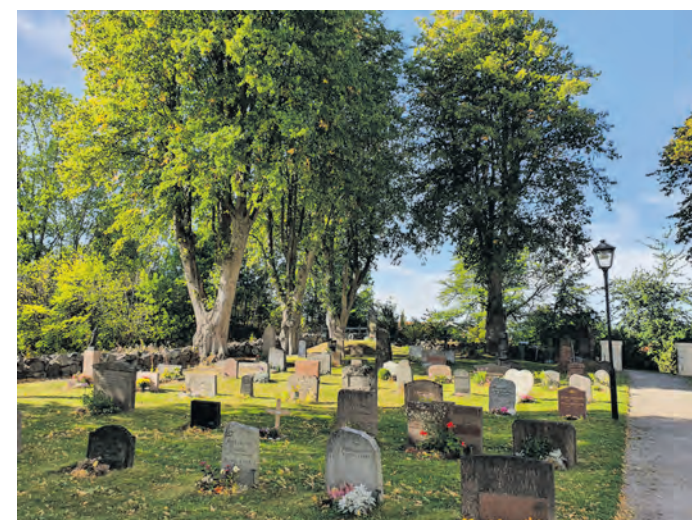
Kyrkogården var så sent som vid sekelskiftet 1900 oförändrad sin utbredning. Den har därefter genomgått utvidgningar både i väster och norr. Den äldsta kyrkogården framträder fortsatt med sin äldre mur som har de ursprungliga ingångarna intakta mot Asknäs respektive klockargården i väster. Närheten till Asknäs trädgård ger kyrkogården en lummig inramning åt öster.

Vid sekelskiftet 1900 finns den aktuella ladan på plats invid bruksvägen som löper genom åkermarken upp till den tidigare torpmiljön Berghagen. Häradsekonomiska kartan 1901-1906..

Kyrkogårdens södra sida med direkt grind mot Asknäs i fonden.

Kyrkogårdens södra sida med den ursprungliga öppningen i väster mot klockargården.

Så sent som 1924 har kyrkogården samma utbredning som på 1730-talet. Här framgår att det som idag är kyrkogård vid tiden var bebyggt med ett boningshus. Gränsbestämning 1926. Karta över alla ägor till hemmanet Asknäs 1. Upprättad vid inställt laga skifte. Lantmäteriet.

På 1950-talet är den nordliga utvidgningen av kyrkogården genomförd. Bruksvägen till ladan löper ännu upp till nuvarande Allévägen. Ekonomiska kartan 1951. Lantmäteriet.

På ekonomiska kartan från 1950 har ytterligare en väg tillkommit som löper från ekonomibyggnaden genom odlingsmarken västerut. Denna väg finns även på kartan från 1924. Väster om odlingsmarken har småhusbebyggelsen Ekerö sommarstad börjat växa fram. Här framträder även 1940-talets förstoring av kyrkogården norrut med parkeringen närmast odlingsmarken.

Det norra området planerades av en förgrundsgestalt inom 1900-talets trädgårdsarkitektur, Sven A Hermelin som ligger bakom ett stort antal parker, kyrkogårdar och

trädgårdar. Det nya området formgavs i tidstypisk stram 1930-talskaraktär med en fogad stenmur av mer strikt form än den äldre kallmurade bogårdsmuren. En ny nordlig huvudingång förlades centralt i muren och kopplades till en grusad mittgång kantad av klippta häckar som löper fram till kyrkans västliga huvudingång. Nästföljande större förändring genomfördes på 1980-talet då den nordvästra delen lades till och utformades med gravkvarter, minneslund, församlingshus och förråd. En askgravlund anordnades inom kyrkogårdens norra område 2008.

Gravskick

Under lång tid var kyrkogårdens gravplatser uppdelade områdesvis efter gårdar och byar. En ordning som från och med 1794 kom att ersättas av dagens friare gravläggningssystem i rader. Så sent som 1815 kom ett allmänt förbud mot att gravlägga i kyrkobyggnaden (Röttorp 1956). I slutet på 1820-talet anges kyrkogården vara i förfallet skick och brukades som betesmark. En allmän upprustning genomfördes därefter med raka sandgångar, förnyelse av trädkransen, reparationer av bogårdsmuren som även kompletterades med nya grindar. Dagens lindar härrör troligtvis från den här tiden. En äldre kyrkbod på kyrkogården fick en ny placering utanför kyrkogården.

Den stramt utformade norra delen som ritades av Sven Hermelin på 1930-talet.

Huvudstråket på den norra delen av kyrkogården som löper från parkeringen fram till kyrkans västentré.

Ett äldre flygfoto som visar Ekerö kyrkomiljö innan både kyrkogårdsutvidgning i norr och exploateringen av småhusområdet Ekerö sommarstad. Det omgivande öppna odlingslandskapet erbjuder långa utblickar. De aktuella åkerholmarna är betydligt öppnare än idag och bruksvägen vid ladan löpte vidare norrut till ett tidigare torpläge. Hembygd.

Utblick över den norra utvidgade kyrkogårdsdelens västra del med strikta häckavskärmade rader. Till vänster skymtar den äldsta norra kyrkogårdsmuren som numera är integrerad i kyrkogården.

KULTURVÄRDEN

KYRKAN OCH TRAKTEN

Kyrkans strategiska läge i anslutning till den historiskt viktiga vattenvägen genom Mälardalen och närheten till Birka och Adelsö vittnar om det för regionen centrala sammanhang som kyrkomiljön periodvis var en intim del av.

Kyrkans koppling till det omgivande odlingslandskapet med lång brukningskontinuitet har gett kyrkan en framträdande position i dalgången. Kyrkans högresta torn är ett karaktärsgivande landmärke som är synligt både från landsvägen och sjövägen.

Det ålderdomliga, topografiskt anpassade vägnätet med landsvägen som löper på åsryggen och anslutande mer småskaligt vägnät är kopplat till det långa bruket av odlingslandskapet. Vägsystemet förbinder kyrkan och gården med det omgivande odlingslandskapet, utmarken i anslutande skogsområden och enstaka torpmiljöer som Berghyddan och Bygget.

KYRKAN OCH ASKNÄS

Kyrkans nära historiska samband med den intelligande medeltida stormannagården Asknäs som fortfarande är tydligt läsbar i miljön genom den gemensamma tillfartsvägen i äppleträdsallén. I närmiljön märks även kopplingen genom en direkt passage från kyrkogården till Asknäs nuvarande gårdstomt och i resterna av Asknäs fruktträdgård på den nuvarande kyrkogården. Kyrkomiljön inramas också av det odlingslandskap som historiskt har tillhört Asknäs by och än idag fortfarande till viss del brukas av gården.

KYRKOGRÅDEN

Kyrkogårdens tydligt läsbara utbyggnadsfaser som märks i de inramande stenmurarnas skiftande karaktär, trädbeståndets varierade ålder och gravkvarterens variationer i struktur och gravtyper. Den äldsta kyrkogården närmast kyrkan vars bevarade ålderdomliga karaktär med mur, trädkrans och äldre gravar särskilt bidrar till förståelsen för den äldsta tidens kyrkomiljö.

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG

Kyrkans strategiska placering i dalgången i anslutning till historiskt viktiga färdvägar, både landsvägen och vattenvägen.

Kyrkomiljöns läge och synlighet i det omgivande öppna odlingslandskapet.

Dalgångens öppna odlingslandskap med lång brukningskontinuitet.

Kvarvarande mer höglänta skogspartier som inramar dalgången.

Inslag av fruktträd i kyrkogårdsmiljön som har koppling till utvidgningen på Asknäs tidigare trädgårdsodlingar.

Den tongivande äppleträdsallén som utgör infart till både Asknäs gård och Ekerö kyrka.

Det ålderdomliga och topografiskt anpassade vägnätet med landsvägen på åsen och anslutande småskaligt vägnät i dalgången.

Den tydligt avläsbara historiska kopplingen till Asknäs herrgård.

En gradvis utvidgad kyrkogård som följer det tilltagande behovet av gravläggningsområden. Kyrkogårdens tydligt avläsbara utbyggnadsfaser.

Kyrkogårdsmuren närmast kyrkan med anor åtminstone från 1600-talet som ramar in den äldsta delen av kyrkogården.

PRESENTATION AV VISION

Förutsättningen för projektet är att Ekerö pastorat står inför behovet att utöka kyrkogården för att säkerställa gravmark för de kommande 40 åren. Ekerö pastorat har utarbetat en vision för utvidgningen.

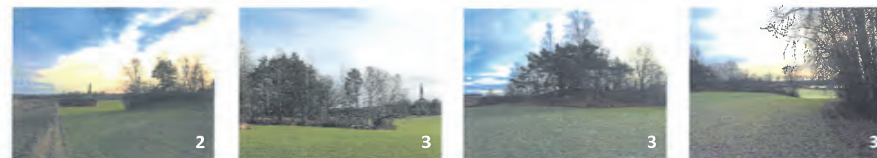
Visionen föreslår en utvidgning av kyrkogården på nuvarande odlingsmark nordväst om dagens kyrkomiljö i anslutning till den bruksväg som leder till den centralt placerade ekonomibyggnaden. Området som föreslås löper från kyrkomuren upp till ekonomibyggnaden och presenteras på kartan som en rektangulär yta i anslutning till vägen. För att minska behovet av att ta produktiv odlingsmark i anspråk föreslås även befintliga åkerholmar ingå i den nya begravningsmarken. Åkerholmarna kan exempelvis utnyttjas som minneslund. I visionen ingår även att befintlig ekonomibyggnad byggs om interiört för att anpassas till förvaltningens behov.

Kyrkogårdsförvaltningen är i behov av nya mer ändamålsenliga lokaler och en ny borgerlig begravningslokal planeras inom, eller i nära anslutning till, nuvarande kyrkogård. Dessutom finns behov av att ytterligare parkeringsplatser. Här föreslås antingen en yta norr om dagens parkering eller vid någon av punkterna 1 och 2 i illustrationskartan här intill.

Visionen innebär att en ny gångväg dras från ekonomibyggnaden till Allévägen i norr, som fortsättning på dagens bruksväg. I anslutning till Allévägen vid punkten 1, finns en busshållplats. I närheten av denna planeras för en mindre parkering.

Förstudie markbehov Ekerö kyrkogård

1. Tillgängligt med buss och bil
2. Gångväg
3. Naturområde
4. Arbetsplats för kyrkogårdspersonal
5. Mer kyrkogårdsmark
6. Ny borgerlig begravningslokal

Svenska kyrkan
EKERÖ ADELSÖ-MUNSÖ LOVÖ

Illustration som visar Ekerö pastorats vision av utvidgningen till ny kyrkogård vid Ekerö kyrka. Rektangeln direkt söder om befintlig lada visar föreslagen placering av ny kyrkogårdsmark. Två cirklar i odlingsmarken visar åkerholmar också tänkta för begravning. En ny parkering vid vägen norr om åkermarken är tänkt att nås via ett nytt gångstråk som blir en fortsättning på befintlig bruksväg.

KONSEKVENSANALYS

Visionen innebär att delar av odlingslandskapet nordväst om kyrkan tas i anspråk för framtida begravningsbehov. Den småskaliga bruksvägen förlängs mot nordväst, och även åkerholmarna tas i anspråk. Nya parkeringsytor behövs, och befintlig ekonomibyggnad utnyttjas för kyrkogårdsförvaltningens behov.

KYRKOGRÅDSUTVIDGNING

Placeringen av den nya delen av kyrkogården längs bruksvägen i odlingsmarken innebär en avvikelse från den idag samlade kyrkomiljön. Här finns en risk att kyrkomiljön "flyter ut" och blir svårsläst i relation till omgivande gårdsmiljö och odlingsmark. Odlingsmark har till viss del tagits i anspråk även vid tidigare kyrkogårdsutvidgningar, men det har skett genom att successivt lägga till direkt anslutande områden. Kyrkans placering i direkt anslutning till odlingsmarken är ett viktigt kulturvärde i området. Vid en utvidgning enligt förslaget krävs en anpassning till odlingslandskapets former och växtlighet, så att området fortfarande kan avläsas som tidigare odlingsmark.

NYTT GÅNGSTRÅK

Den nya gångvägen som planeras från befintlig lada till Allévägen i nordväst innebär en återanvändning av tidigare vägstråk som finns med på 1900-talets kartor över området. Stråket finns redan på 1730-talet i form av en hägnad, och är fortfarande synlig i terrängen genom att det idag utgör en ägogräns. Gångvägen innebär inga negativa konsekvenser för områdets kulturmiljövärden.

ÅKERHOLMARNAS

Att försiktigt anpassa åkerholmarna till en användning som t ex minneslund genom att röja mindre träd och sly, och bevara uppvuxna äldre träd och hagmarksväxter är positivt ur kulturmiljösynpunkt. Historiskt har åkerholmar-

na utnyttjats genom bete och varit betydligt öppnare än idag. Eventuella markbearbetningar och förändringar i åkerholmarnas topografi vid planering av t ex gångstråk och rastplatser bör göras med försiktighet och med stor hänsyn till områdets naturliga förhållanden.

Ett problem med att använda åkerholmarna för begravningsändamål i form av minneslund kan vara eventuell anpassning av tillgänglighet från gångvägen. För att minska påverkan på odlingsmarken är det ur kulturmiljöperspektiv bättre att i första hand utnyttja åkerholmen närmast den planerade gångvägen för detta ändamål. En eventuell tillgänglighetsanpassning av områden på åkerholmen skulle sannolikt innebära stor markbearbetning med tanke på den kuperade terrängen, vilket skulle vara negativt ur kulturmiljösynpunkt.

LADAN

En invändig ombyggnad av befintlig ekonomibyggnad/lada för kyrkoförvaltningens behov är positivt ur kulturmiljösynpunkt så länge eventuella förändringar i ladans exteriör sker varsamt och med stor hänsyn till byggnadens egenart.

Utblick mot kyrkan från ladan över det område som är tänkt för ny kyrkogård.

Ladan som ligger centralt i odlingsmarken nås från en bruksväg. Ladan fanns på plats i slutet på 1800-talet.

PARKERING

I visionen framkommer inte hur stor yta som bedöms behövas för nya parkeringsplatser. Längs Allévägen finns utrymme för att skapa en eller två parkeringsfickor i anslutning till den nya gångvägen. Här ligger redan ett litet teknikhus. Att däremot anlägga en större parkering vid punkterna 1 eller 2 på illustrationskartan skulle inverka negativt på områdets kulturvärden, och på landskapsbilden. Ett bättre alternativ är att planera för nya parkeringsytor i anslutning till den befintliga parkeringen invid kyrkan.

PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSE FÄR KULTURMILJÖN

Riksintressebeskrivningen tar bland annat fasta på herrgårdslandskapet med lång brukningskontinuitet. De uttryck för riksintressets motiv som har bäring för området kring Ekerö kyrka är: *det av storgodsdriften präglade landskapet med alléer och stora sammanhängande åkermarker. Landsvägen på åsryggen och andra äldre vägsträckningar. Ekerö medeltida kyrka med den unika fruktträdsallén.*

Det av uttrycken som riskerar att påverkas av föreslagen utvidgning är de stora sammanhängande åkermarkerna. Det innebär att föreslagen utvidgning måste ske med stor hänsyn till odlingslandskapets uttryck för att inte riskera att skada riksintressets värden. Det innebär även att det nya gångstråket och eventuella anläggningar på åkerholmarna måste underordna sig odlingslandskapets uttryck.

LANDSKAPSBILDSSKYDD OCH OMRÅDESBESTÄM- MELSER

Visionen riskerar att påverka upplevelsen av det sammanhängande odlingslandskapet och utblickarna mot kyrkan från omgivande höjdpunkter som tex landsvägen. Något som kan riskera att påverka områdets kulturvärden.

Vy över det aktuella utredningsområdet från nordväst med ladan i förgrunden.

Eftersom förslaget innebär förändrad markanvändning krävs enligt områdesbestämmelserna lovplikt för flertalet av förslagets förändringar.

REKOMMENDATIONER FÖR FORTSATT PLANERING

En eventuell etablering av ny kyrkogård i föreslaget läge på odlingsmarken i dalgången ställer stora krav på utformning och anpassning till befintlig miljö. Det är av särskild vikt att anläggningen ansluter topografiskt till dalgångens mjuka sluttning. Eventuella inramningar av området bör utformas låga och på ett sätt som gör att de inte uppfattas som barriärer i landskapet på avstånd.

Den nya kyrkogården bör utformas naturnära för att återknyta till det omgivande odlingslandskapets karaktär. Ny växtlighet bör hållas låg och anknyta till den vegetation som finns på åkerholmar och utmed den anslutande bruksvägen. Med hänsyn till att delar av utredningsområdet brukades som äng under 1700-talet kan den nya kyrkogårdsmiljön med fördel utformas med ängskänsla och äldre ängsväxter. Närmast ladan finns utrymme för högre, men till naturmiljön anpassad växtlighet.

Åkerholmar kan med fördel gallras och eventuella tillägg av sittplatser utformas anpassat till terrängen och med material som anknyter till naturens färgskala.

Tillkommande inslag som skyltar och belysning bör utformas och placeras så att de harmonierar med den agrara miljön. Belysning bör generellt användas sparsamt och helt undvikas på åkerholmar och gångstråk.

Parkeringsytan vid landsvägen bör utformas grusad och utan inramning. Det nya gångstråket ordnas i den redan förekommande åkergränsen och bör även den utföras grusad. Gångstråk som är tänkta att förbinda åkerholmarna med bruksvägen bör placeras med hänsyn till att åkermarken fortsatt ska kunna brukas för odling. Även dessa bör utformas grusade och utan inramande räcken och liknande.

En eventuell utvidgning av befintlig parkering norr om kyrkan kan med fördel utformas med en yttre kontur som är mjukt utformad för att göra övergången mellan parkering och fält mer naturnära och mindre anlagd. På så vis kan parkeringen vidgas utan att inverka på den nu tydligt murinramade kyrkogårdsstrukturen.

Utblick från nordöst mot odlingsmarken med ladan i fonden.

Bruksvägen som löper genom odlingsmarken fram till ladan kantas av låga buskage.

ATT TÄNKA PÅ:

- Anpassa planeringen till områdets topografi för att värna det sammanhållna odlingslandskapet och siktlinjerna genom dalgången.
- Behåll vägens lantliga uttryck med buskvegetation i vägrenen, grusad markbeläggning.
- Knyt an till befintligt väguttryck i både en eventuell förlängning av vägen, i nya gångstråk och på den nya parkeringen vid landsvägen.
- Värna ladans exteriör avseende fasad- och takmaterial, dörrpartier och färgsättning.
- Vid eventuella tillägg av ljusöppningar bör dessa anknyta till gluggar som förekommer i ekonomibyggnader av detta enklare slag.
- Vid utformning av platsbildningen omkring ladan förordas grusad gårdsplan och anpassad växtlighet för eventuell avskärmning.
- Vid anläggandet av ny kyrkogård bör utgångspunkten vara att inordna det nya tillägget så att det på avstånd blir läst som en del av odlingsmarken.
- Den nya kyrkogården bör därmed inte vara inramad med murar eller andra typer av tydliga gränsmarkörer.
- Både växtlighet och gravanordningar bör hållas låga och växter kan med fördel väljas med anknytning till den växtflora som finns i anslutning till odlingsmarken. Återkoppla gärna till den tidigare ängbruket.
- Åkerholmarnas täta ej genomsiktliga vegetation kan med fördel gallras så att brynzonerna öppnas upp och de äldre träden får en mer framskjuten roll.

REFERENSER

Stockholms läns museums rapportserie.

Andersson, Lars. Ekerö kyrka. Rapport 2016:03. Arkeologisk förundersökning i form av schaktövervakning.

Berglund, Martina. 2017. Ekerö kyrkogård. Kyrkogårdskaraktärisering. Stockholms stift.

Bratt, P. 1988. Mälaröarna: kulturhistoriska miljöer.

Ekerö kommuns översiktsplan. 2018

Ekerö kommuns kulturmiljöprogram. 2015. White Arkitekter.

Riksantikvarieämbetet. 2018. Riksintressen för kulturmiljövärden – Stockholms läg (AB)

Tuulse, Armin. 1954. Ekerö kyrka. Särtryck Sveriges kyrkor. Stockholm.

FMIS, Riksantikvarieämbetet.

Lantmäteriet, historiska kartor

<https://filer.hembygd.se/ekero-munso/uploads/images/thumbs/vxjp-so5x-xl.png>.

bioRxiv